

วารสารวชาการ

ศิลปวฒนธรรมอีสาน

สภาคีสปป.และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏแห่งประเทศไทย
กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปีที่ ๑
ฉบับที่ ๑

ก

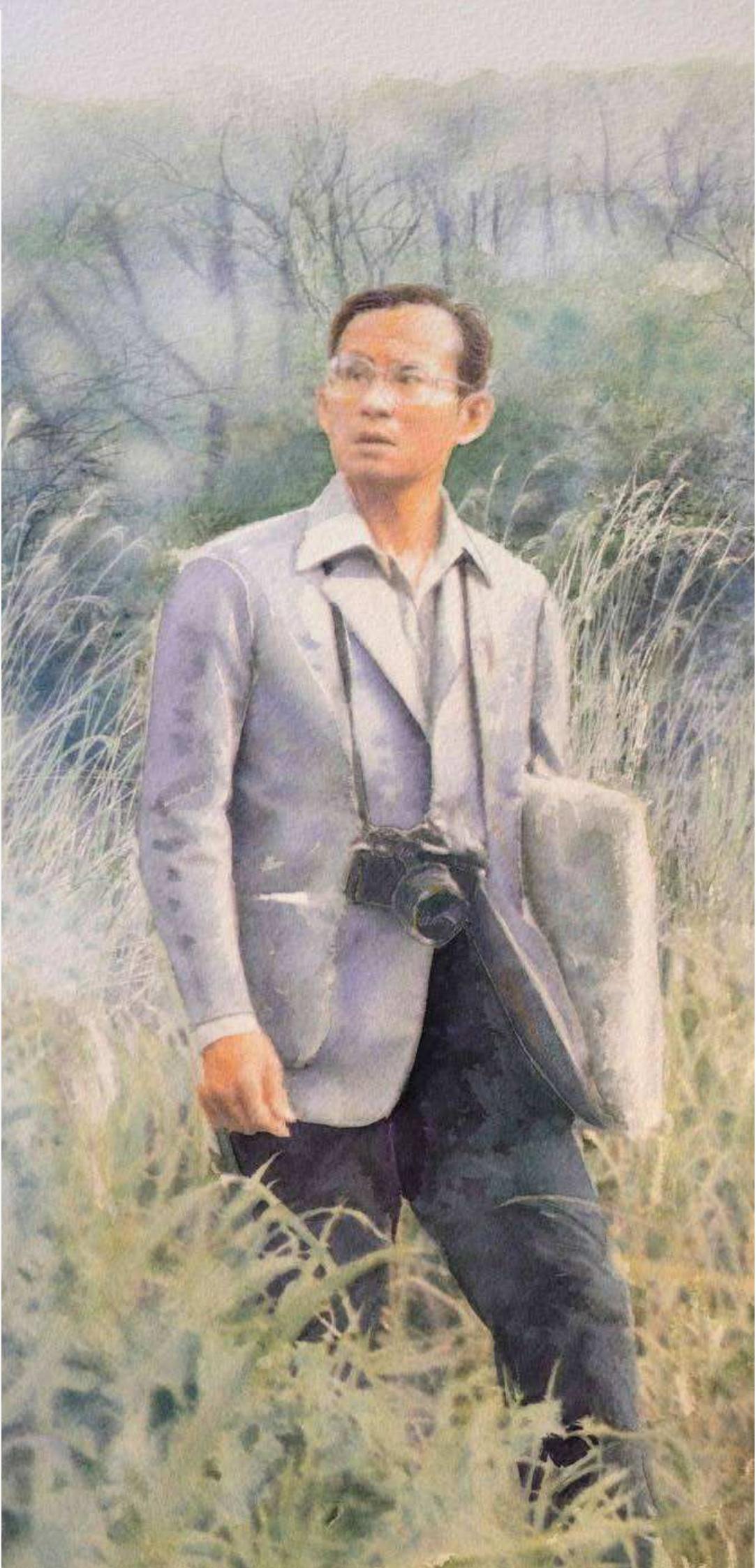
(มกราคม – มิถุนายน 2563)

ศิลปวัฒนธรรม
อีสาน

Journal of Isan Arts and Culture

ISSN : 2697-6463

01

“โครงการตามพระราชดำริ” ของพระบาทสมเด็จ พระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กับการพยายามแก้ปัญหาสังคมชนบท จังหวัดศรีสะเกษ ระหว่าง พ.ศ. 2541-2554* **

The “Royal Initiative Projects” of His Majesty King Bhumibol Adulyadej The Great (King Rama IX) and Efforts to Solve the Rural Social Problems of Sisaket Province during 1998 - 2011

ธันยพงศ์ สารรัตน์***

Thanyapong Sararat

* บทความนี้ปรับปรุง ตัดทอน และค้นคว้าและขยายความบางส่วนจากผลงานส่วนหนึ่งของเรื่อง “ตามรอยพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร” ได้รับทุนสนับสนุนการจัดทำจากงบเหลือจ่ายของสำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ประจำปีงบประมาณ 2560 โดยมีผู้เขียนเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการดำเนินงาน

** การใช้พระนามพระมหาภัตtriy และพระบรมวงศานุวงศ์ในบทความนี้จะใช้ชื่อใหม่หลังการเฉลิมพระยศเจ้านายในพระราชบรมราชนิเวศ พุทธศักราช 2562 เป็นหลัก เว้นแต่เป็นชื่อหรือเหตุการณ์เฉพาะที่ระบุในเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง

*** อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาผลของโครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อการแก้ปัญหาสังคมชนบทจังหวัดศรีสะเกษระหว่าง พ.ศ. 2541 – 2554 โดยศึกษาตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ผ่านเอกสารชั้นต้นจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติและเอกสารภาษาไทยประเพทอื่นๆ ผลการศึกษาพบว่า โครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ระหว่าง พ.ศ. 2541 – 2554 เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดในเรื่องของความยากจนของประชาชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมชนบทเรื่องปากท้อง และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ในพื้นที่ แนวคิดดังกล่าวนำมาซึ่งการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดึงศักยภาพของทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้อย่างคุ้มค่า และสร้างประโยชน์สูงสุดให้กับประชาชนในพื้นที่ ได้แก่ โครงการจัดการน้ำไฟฟ้า และที่ดิน ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างระบบชลประทาน การระบายน้ำออกจากพื้นที่ทั่วไป การสร้างนิคมสหกรณ์อีสาน การสร้างความปลอดภัยแก่ชีวิต ปัญหาชายแดนไทย – กัมพูชา การขยายเส้นทางคมนาคมในพื้นที่ ตลอดจนการสร้างอาชีพเสริม และปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของประชาชน แบบดั้งเดิมให้เป็นการผลิตตามหลักวิธีการสมัยใหม่ โดยโครงการเกือบทั้งหมดจะมีพื้นที่ทางทิศตะวันออกและทิศใต้ของจังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญของโครงการ

คำสำคัญ: โครงการพระราชดำริ, จังหวัดศรีสะเกษ, ความยากจนของประชาชน, ปัญหาสังคมชนบท

Abstract

The purpose of this article was to study the implementation of the Royal Initiative Projects of His Majesty King Bhumibol Adulyadej The Great (King Rama IX) affecting the success in solving rural social problems of Sisaket Province during 1998 and 2011. The methodology of this study was conducted based on historical method through primary documents from National Archives of Thailand and other related Thai documents. The results of this study indicated that the Royal Initiative Projects of His Majesty King Bhumibol Adulyadej The Great (King Rama IX) in Sisaket Province during 1998 and 2011 were established under the concept of the poverty, which is a main cause for social and living problems of local people. The foresaid concept has been based on to implement the projects related to the worthwhile utilization of local resources for maximum benefits for local people. The projects include those aimed to manage water and electricity and land related to the construction of irrigation systems, drainage from flooded areas, construction of the esan - cooperative estate, Creating safety for life Thai-Cambodian border issue, expansion of transportation routes as well as creating extra careers and adjusting the production model from a conventional method to a modern academic method. Almost all projects are in the east and south of Sisaket Province, which is important target area of the projects.

Keywords: Royal Initiative Projects, Sisaket Province, Public poverty,
Rural social problems

“โครงการตามพระราชดำริ”ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กับการพยาบาลแก้ปัญหา สังคมชนบทจังหวัดศรีสะเกษ ระหว่าง พ.ศ. 2541-2554

รั้นยพงศ์ สารรัตน์

บทนำ

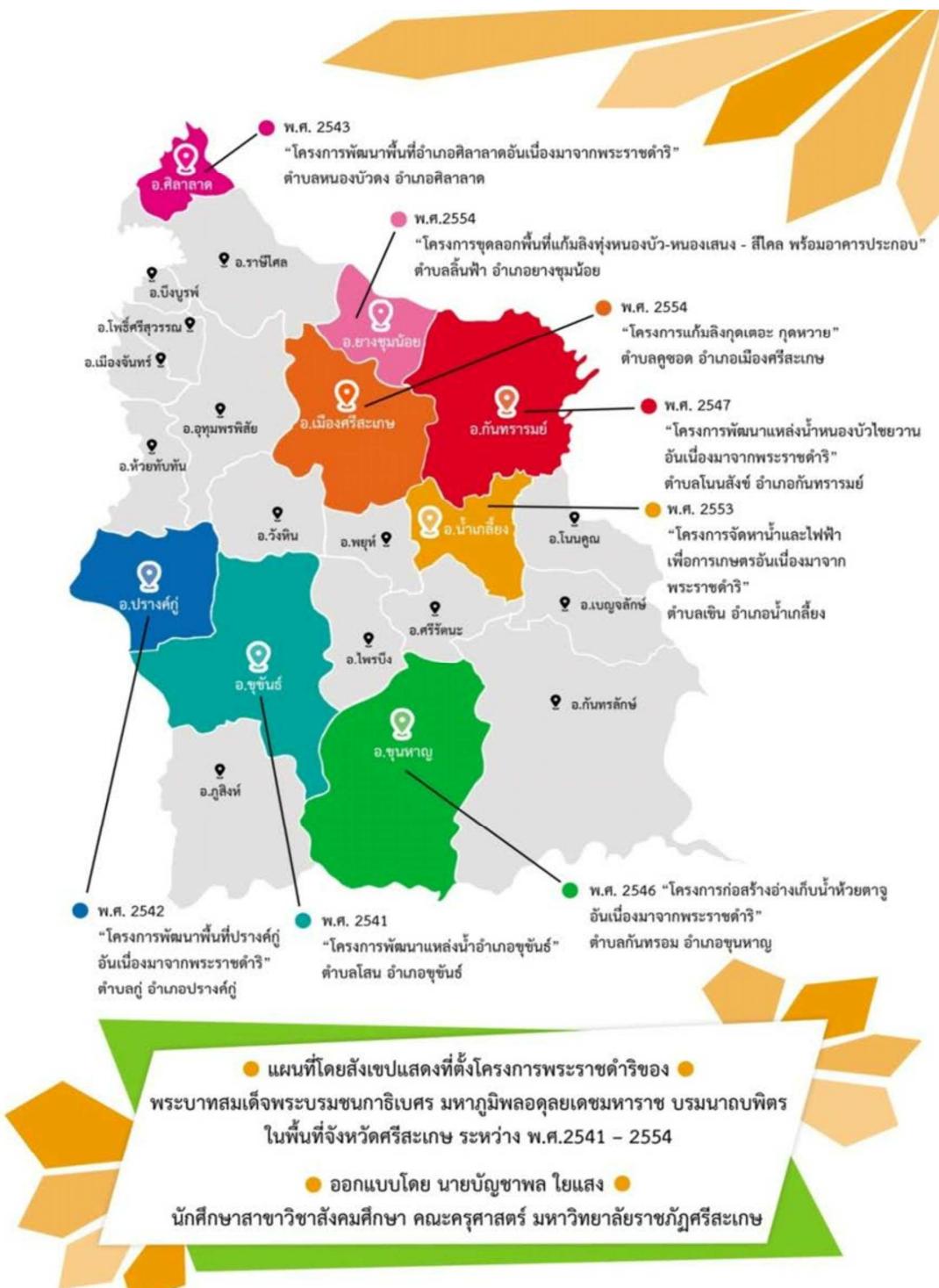
จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดชายแดนในเขตภาคอีสานตอนใต้ มีประชากรประกอบด้วยคนสี่เผ่าพื้นเมืองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีฐานะยากจนในระดับต่ำสุดของประเทศไทย (สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ 2545: 9) แม้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาหลายทศวรรษ และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) และพระบรมวงศานุวงศ์ในการพระราชทานโครงการตามแนวทางพระราชดำริหลายโครงการและกิจกรรม และมีการขยายผลอย่างต่อเนื่อง และงานศึกษาโครงการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ที่ผ่านมามักให้ความสำคัญกับการดำเนินโครงการเหล่านี้ในฐานะที่เป็นกระบวนการสำคัญในการทำให้สังคมไทยยอมรับ และยกย่องพระองค์ในฐานะ “กษัตริย์นักพัฒนา” (พลาดิศัย สิทธิรักษ์กิจ 2549: 45; และสุรชาติ พุทธิมา, บรรณาธิการ 2559: 1-125) และการเป็นแบบอย่างผู้นำที่สังคมไทยต้องการ โดยมองผ่านการดำเนินโครงการพัฒนาของพระองค์ในภาพรวม (ชนิดา ชิตบัณฑิตย์ 2550: 42 – 43; และปราการ กลั่นฟุ่ง 2551: 70) หรือพยาามพิสูจน์ให้เห็นถึง “พระมหากรุณาธิคุณ” ของพระองค์ในการดำเนินโครงการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ยังเป็นผลให้ปัญหาสังคมชนบทเรื่องปากท้องและวิถีชีวิตร่วมเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่แห่งนี้มีจำนวนลดน้อยลง (ปิyanak บุนนาค และคณะ 2556: 221 ; และ ปิyanak บุนนาค และคณะ 2554: 15)

บทความนี้ระบุกระบวนการพัฒนา “โครงการตามพระราชดำริ” ในจังหวัดศรีสะเกษ ระหว่าง พ.ศ. 2541 – 2554 รวมทั้งสิ้น 8 โครงการ เริ่มจาก พ.ศ. 2541 เป็นปีที่มีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่ออำนวยชุบชีวิตริมแม่น้ำเจ้าพระยา จังหวัดศรีสะเกษ เป็นโครงการพระราชดำริแรกในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ (มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ 2560: 122) เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำในท้องถิ่นศรีสะเกษ จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2554 เป็นปีที่มีการเกิดขึ้นของโครงการ “แก้มลิงกุดเต lokale กุดหายาย” เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำในท้องถิ่นศรีสะเกษ (แหล่งเดิม 2560: 124) และ “โครงการแก้มลิงทุ่งหนองบัว - หนองเสง - สีโคล พร้อมอาคารประกอบ” ที่อำเภอไชยวัฒน์ นับเป็นโครงการพระราชดำริโครงการสุดท้ายในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ขณะเดียวกันโครงการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ได้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับพระบรมวงศานุวงศ์ด้วย แต่โครงการพัฒนาพื้นที่ในท้องถิ่นของพระบรมวงศานุวงศ์ในรัชกาลที่ 9 และรัชกาลที่ 10 จะอยู่นอกขอบเขตบทความนี้

จากการศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของรัชกาลที่ 9 ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษยังไม่พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรง และยังไม่มีการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ โดยมากผู้ศึกษาค้นคว้าจะศึกษาในเชิงการบริหารจัดการในพื้นที่ หรืออยุธยาสตร์ การพัฒนาภูมิภาค ส่วนการศึกษาในเชิงวิชาการกล่าวในเชิงภาพรวมและเชิงการประมวลองค์ความรู้ เกี่ยวกับโครงการตามพระราชดำริในพื้นที่ ดังเช่น เอกสารวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ (2560) เรื่อง “ตามรอยพระราชนิรันดร์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร” รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ (2561) เรื่อง “ตามรอยโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในพื้นที่ จังหวัดศรีสะเกษ” ผลงานศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ (2550) เรื่อง “พระมหากรุณาธิคุณ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีต่อพสกนิกรชาวจังหวัดศรีสะเกษ และผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์และบทความวิจัยของประดิษฐ์ ศิลาบุตร (2550) เรื่อง “การขยายผลโครงการพระราชดำริในจังหวัดศรีสะเกษ” ได้ให้ภาพรวมเกี่ยวกับโครงการตามแนวพระราชดำริ ของรัชกาลที่ 9 ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ และมีลักษณะของการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ในบางส่วน โดยเฉพาะในเรื่องของประวัติศาสตร์การตั้งเมืองศรีสะเกษเป็นสำคัญ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ทบทวนมาผู้เขียนได้นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาช่วยให้ผู้เขียนสามารถนำความรู้มาใช้เป็นกรอบความคิดในการจัดทำเค้าโครงงบทความและความรู้อีกส่วนหนึ่งใช้เป็นข้อมูลที่จะช่วยกำหนดแนวทางในการค้นคว้าข้อมูล และอภิปรายผลในการศึกษาเรื่อง ““โครงการตาม พระราชดำริ” ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กับการพยายามแก้ปัญหาสังคมชนบทจังหวัดศรีสะเกษ ระหว่าง พ.ศ. 2541 – 2554” ต่อไป

บทความนี้ศึกษาการดำเนินการของโครงการในระยะที่มีบทบาทต่อจังหวัดศรีสะเกษ โดยรวม สรุป วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารร่วมสมัยโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ และเน้นให้เห็นถึง “ความพยายาม” ในการแก้ไขปัญหาสังคมชนบท โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจในจังหวัดศรีสะเกษของรัฐผ่านโครงการตามพระราชดำริ ด้วยความรับรู้และเข้าใจของรัฐว่าปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็นที่มาที่สำคัญของปัญหาระดับท้อง และวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ในการอธิบายได้ตั้งอยู่บนคำว่าความรับรู้และเข้าใจดังกล่าวของรัฐนำมาซึ่งการดำเนินโครงการตามพระราชดำริในจังหวัดศรีสะเกษในลักษณะเช่นใด โดยการเหล่านี้ก่อให้เกิดผลประการได้ ต่อจังหวัดศรีสะเกษ โดยเน้นให้เห็นถึงนัยทางปัญหาระดับท้อง วิถีชีวิต และเศรษฐกิจเป็นประการสำคัญ ทั้งนี้เพื่อพิสูจน์สมมติฐานว่า การดำเนินการพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษผ่านโครงการตามพระราชดำริ จะเน้นการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประชาชนที่มีฐานหลักอยู่ที่การเกษตรกรรม กระบวนการ การดังกล่าวก่อให้เกิดการขยายตัวของตัวโครงการและผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการ และเกิดการขยายตัวของชุมชน การคุณภาพ รวมถึงการเกษตรกรรมในรูปแบบที่ทางโครงการตามพระราชดำริและรัฐต้องการ แต่การขยายตัวเหล่านี้ก่อเป็นไปอย่างจำกัด บทความเริ่มต้นอธิบาย “แนวคิด” ในการแก้ปัญหาสังคมชนบทศรีสะเกษในช่วงเวลาหนึ่งของโครงการตามพระราชดำริ ที่มาของโครงการตามพระ

ราชดำริในพื้นที่แห่งนี้ และการดำเนินการก่อน พ.ศ. 2541 แต่พอสังเขปเพื่อปฏิรูประดีนเข้าสู่การอธิบายโครงการตามพระราชดำริในระหว่าง พ.ศ. 2541 – 2554 ในรายละเอียด โดยมองผ่านด้านสองด้านที่สำคัญของโครงการ คือ ด้านการจัดการน้ำและที่ดิน ด้านการสร้างเส้นทางคมนาคม และการพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของประชาชน

โครงการตามพระราชดำริกับแนวคิดในการแก้ปัญหาสังคมชนบทศรีสะเกษ

ความพยายามในการแก้ปัญหาสังคมชนบทเรื่องปากท้อง และวิถีชีวิตผู้คนในท้องถิ่นศรีสะเกษ ผ่าน “โครงการตามพระราชดำริ” เกิดจากฐานคิดที่ว่าปัญหาการแก้ไขเรื่อง “ความยากจน” บนสภาพภูมิศาสตร์ที่แพร่แคนของ ชาวอีสาน (อภิสัคดี โสมอินทร์ 2529: 10 - 11) สิ่งเหล่านี้เกิดจากปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง คือ ปัญหาความยากจนและการว่างงานของประชาชนในพื้นที่ นำมาสู่ปัญหาที่ส่งผลต่อชีวิต และทรัพย์สินของผู้คน หรือที่กล่าวกันว่า “ปัญหาของใจรักเกิด จากปัญหาเศรษฐกิจ...รากເງົ່າຂອງໂຈຣີໂຄ ເສເຮຍກິຈ (ສະກັດຕາມຕັ້ນບັບ)” (ວຸฒິ່ຍ ມຸລືສິລປ່ງ 2535: 5) แนวคิดนี้มาจากการเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยต่อหัว (per capita gdp) ของประชาชนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ กับรายได้เฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยรวมของทั้งประเทศ ทำให้เห็นว่ารายได้ของคนในพื้นที่มีรายได้น้อยกว่ารายได้เฉลี่ยโดยรวมของทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และของประเทศไทยค่อนข้างสูง หากพิจารณารายได้เฉลี่ยต่อหัวแยกเป็นจังหวัดในช่วง พ.ศ. 2538 – 2542 รายได้เฉลี่ยต่อหัวของจังหวัดมหาสารคาม จะอยู่ที่ 6,377 บาท ถึง 9,493 บาท ส่วนของจังหวัดศรีสะเกษจะอยู่ที่ 3,410 บาท ถึง 6,795 บาท ส่วนของจังหวัดนครพนม คือ 6,440 บาท ถึง 11,370 บาท (สมุดสถิติแห่งประเทศไทย เล่ม 49 2542: 454) เมื่อเทียบอัตรารายได้ต่อหัวกับของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหัวหน้าครอบครัวที่ คือ 6,333 บาท ถึง 12,683 บาท แสดงให้เห็นว่า มีเพียงจังหวัดนครพนมเท่านั้นที่มีรายได้เฉลี่ยที่ใกล้เคียงกับอัตรารายได้เฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยรวมที่ค่อนข้างคงที่ และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ยต่อหัวประเทศในช่วงเวลาเดียวกัน คือ 7,132 บาท ถึง 12,067 บาท (สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2540: 55) ทำให้เห็นลักษณะดังกล่าวซัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขณะนั้นมีเพียงจังหวัดนครพนมเท่านั้นที่มีรายได้เฉลี่ยต่อกันใกล้เคียงกับรายได้เฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและของประเทศไทย ในขณะที่สองจังหวัดที่เหลือ มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวน้อยกว่าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยรวม และของประเทศไทยค่อนข้างมาก (กองบัญชีประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนา การเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2540: 114, 122.; และ หอดดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ อุบลราชธานี ต่อไปใช้คำย่อว่า (หจช. อบ.) ก /1/2540/113 ปัญหาภาคอีสาน (2 มกราคม 2540 – 29 ธันวาคม 2540) (ปีกที่ 6 ในจำนวน 12 ปีก), หน้า 317, (ปีกที่ 9 ในจำนวน 12 ปีก, หน้า 515.) จนมีผู้กล่าวว่า “คนใน (จังหวัดศรีสะเกษ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจนไม่น้อยไปกว่าคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (จิโรจน์ ไชติพันธุ์ 2539: 54) สอดคล้องกับงานวิจัยของดารารัตน์ เมตตาภิการนนท์ ที่เสนอว่า “ศรีสะเกษเคยเป็นจังหวัดที่ยากจนที่สุดในประเทศไทยเช่นเดียวกับจังหวัดมหาสารคาม” (ดารารัตน์ เมตตาภิการนนท์ 2544: 145-146)

สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับความยากจน คือ ปัญหาระบบการว่างงาน โดยเฉพาะ “ปัญหาเด็กวัยรุ่นว่างงาน” ซึ่งเป็นปัญหาที่สร้างความวิตกกังวลให้กับหน่วยงานพัฒนาของรัฐ และข้าราชการของรัฐในพื้นที่ว่าเป็นที่มาสำคัญอย่างหนึ่งของปัญหาปากท้อง และวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่แห่งนี้ (สมคิด พรมจุ้ย และคณะ: 51) แม้ว่าความยากจน หรือความเดือดร้อนทางวัฒนธรรมนั้นโดยตัวของมันเองแล้วจะไม่สามารถเป็นจุดกำเนิดของการสร้างความรุนแรงต่อรัฐได้ก็ตาม แต่สิ่งนี้สามารถถูกแปรเปลี่ยนสู่ลักษณะของการถูกกดซี่จักรัฐโดยกลุ่มต่อต้านรัฐได้ (-renewal เจริญเมือง 2540: 55) ปัญหาความยากจน

และการว่างงานโดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นจึงกล้ายเป็นสิ่งที่ทางภาครัฐวิตกกังวล และเชื่อว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่นำมาซึ่งการก่อความรุนแรง เพื่อจุดมุ่งหมายในการต่อต้านรัฐบาลโดยใช้บริบทของความยากจน และการว่างงานของประชาชนมาเป็นตัวเร่งให้การต่อต้านรัฐขยายตัวกว้างขวางขึ้น

ดังนั้นกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษของโครงการตามพระราชดำริจึงดำเนินไปตามฐานคิดดังกล่าว นั่นคือ เป็นไปเพื่อเพิ่มรายได้และการยกระดับคุณภาพชีวิต ให้กับประชาชนในท้องถิ่น และพยายามแก้ปัญหานิสิ่งที่โครงการตามพระราชดำริเชื่อว่าเป็นที่มาของความยากจนของผู้คนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยหวังว่ากระบวนการพัฒนาเหล่านี้จะนำมาสู่การลดปัญหาการว่างงาน และความยากจนในพื้นที่ลง เมื่อประชาชนปราศจากความยากจนก็จะไม่เข้าร่วมกับกระบวนการต่อต้านรัฐกลุ่มต่างๆ (พรีวัตร ห้ามเพิ่ม 2561: 47) และไม่เกิดปัจจัยที่ก่อให้เกิดบรรยายกาศของการต่อต้านรัฐเหล่านั้น ดังเช่น ขบวนการคอมมิวนิสต์ หรือขบวนการผู้มีบุญในอดีต เป็นต้น (อุทัยธิก บุญ 2536: 16 – 30; และ มนศักดิ์ มหิงษ์ 2560: 16-32)

ความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของโครงการตามพระราชดำริ ในจังหวัดศรีสะเกษ

“โครงการตามพระราชดำริ” เป็นรูปแบบหนึ่งของ “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) 2544: 253) ที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน หมายถึง โครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงวางแผนพัฒนา หรือทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามพระราชดำริโดยทรงร่วมงานกับฝ่ายหน่วยงานของรัฐบาล ไม่ว่าเป็นฝ่ายพลเรือน ตำรวจ หรือฝ่ายทหาร ในการดำเนินงานของโครงการ (แหล่งเดิม 2544: 7) และยังเป็นโครงการที่มีลักษณะของการเป็น “โครงการที่ดำเนินงานโดยหน่วยงานของรัฐ ใช้งบประมาณของรัฐดำเนินการตามพระราชดำริ และเป็นไปตามพระราชประสงค์” (ประกาศ กลินฟุ๊ง 2551: 193)

โครงการตามพระราชดำริที่เกิดขึ้นในจังหวัดศรีสะเกษ เริ่มขึ้นภายหลังจากนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมพสกนิกรชาวจังหวัดศรีสะเกษในพ.ศ. 2498 และ พ.ศ. 2514 ตามลำดับ (ภาคราช ศรีปัญญา 2558ก: 72-74) ทั้งนี้การเสด็จประพาสท่านของพระองค์จึงเริ่มมีความเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาชนบทศรีสะเกษ ซึ่งนับว่าเป็นจังหวัดที่มีโครงการตามพระราชดำริมากที่สุดแห่งหนึ่งในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยกัน รวมทั้งสิ้น 7 โครงการ (ประกาศ กลินฟุ๊ง 2551: ภาคผนวก ข)

จุดเริ่มต้นของโครงการตามพระราชดำริในจังหวัดศรีสะเกษ เริ่มต้นเมื่อกลุ่มราษฎรบ้านขุน ตำบลโสน อำเภอชุมขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ มีหนังสือถึงสำนักงานเลขานุการมูลนิธิชัยพัฒนา เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2541 ขอให้นำความกราบบังคมทูลฯ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ขอพระราชทานโครงการชุดลอกแอล์ฟงั่น้ำบริเวณพื้นที่อำเภอชุมขันธ์ ที่มีสภาพดีน้ำเขิน ทำให้ราษฎรประสบปัญหาขาดแคลนน้ำสำหรับการเกษตร

โดยการชุดลอกหัวยตามอญ ลำหัวน้อย ลำหัวยสำราญ และหนองໄຟ รวมทั้งก่อสร้างฝ่ายเพื่อรabay น้ำในถุ FUN และกักน้ำໃใชในถุแล้ง ซึ่งสามารถช่วยเหลือราชภูร 19 หมู่บ้าน ประชากร 12,730 คน และพื้นที่การเกษตรได้ประมาณ 39 ไร่ ทำให้ราชภูรสามารถทำงานได้ ผลิตข้าวได้ขึ้น และมีอาหารเพียงพอต่อการยังชีพ ไม่ต้องเสียอันตรายจากภัยเบิด เพราะการเข้าไปปุดເដືອກ ชຸດຄລອຍບຣິເວນ ตามປ່າແນວຫຍາຍແດນຮະຫວ່າງປະເທດໄທກັບກັມພູ່ຈາກປະເທດໄທ ອັນເປັນຜລຈາກກຣນີພິພາຫເຮືອງປຣາສາຫເຂົາພະວິຫາວ (ສມ້າ ສຸທີຣົມ 2550: 9) ເພື່ອນຳມາເປັນອາຫາວ ແລະ ຂ່ວຍແກ້ໄຂປັນຫຍາຣາຍ ไม่สามารถทำการกินในที่เดินเดินໄປບຸກຮຸກພື້ນທີ່ປ່າ ແລະ ລ່າສັດວິປ່າ (มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ 2560: 120) ແລະ ກາຍຫຼັກການພັນນາແຫລ່ງນ້ຳແລ້ວຢັນມີແນວທາງບຸດຄລອງຮະບາຍນ້ຳເພື່ອປັ້ງກັນນ້ຳທຸວມພື້ນທີ່ ເກະຕົກຮຽນຮຸກຮຸກພື້ນທີ່ປ່າ (มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ 2560: 7) ໂຄງການນີ້ຕ່ອມຈະໃຊ້ຊ່ວ່າ “ໂຄງການພັນນາແຫລ່ງນ້ຳເພື່ອອໍາເກອຂຸ້ນອົບ” ນັບວ່າໂຄງການຕາມພະຮາຊີດໍາວິໃຈຈັງຫວັດສະເກເງື່ອງກີ່ຍວ້າງກັນກຸບຮຸກຈົດກາຮະບາຍນ້ຳ ແລະ ທີ່ກຳນົດມາຕັ້ງແຕ່ເຮື່ອມເກີດໂຄງການ

การจัดการน้ำแลกเปลี่ยน : โครงการตามพระราชดำริทางด้าน 물ฯ ประเทศไทย

แม้ว่าโครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษจะเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2541 แต่โครงการในช่วง พ.ศ. 2541 ถึงก่อนต้นทศวรรษ 2550 ล้วนเป็นโครงการที่ดำเนินไปเพื่อการแก้ปัญหาน้ำท่วมพื้นที่เกษตรกรรม การแก้ปัญหาภาวะขาดแคลนน้ำ และการสร้างความปลอดภัยจากปัญหาชายแดนไทย – กัมพูชา และโครงการที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเพื่อระบบยาน้ำออกจากหนองน้ำ ไร้ประโยชน์ เพื่อจัดตั้ง “นิคมสหกรณ์อีสาน” โดยตรง คือ “โครงการพัฒนาพื้นที่ปรางค์กู่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เป็นโครงการจัดทำน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และการเกษตรให้แก่ราษฎรตลอดจนตรวจสอบและแก้ไขปัญหาน้ำขุ่นในหมู่บ้านเกษตรกรจะเชื่อ ตำบลลูก อําเภอปรางค์กู่ ตามที่นายคุณสัน เจนพิทักษ์คุณ กำนันตำบลลูก ทราบบังคับมุลยา ขอพระราชทานให้พิจารณาจัดทำน้ำเพื่อการเกษตร และอุปโภค – บริโภค ช่วยเหลือราษฎรตำบลลูก อําเภอปรางค์กู่ (แหล่งเดิม 2560: 22) แต่ในช่วงทศวรรษ 2540 โครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งน้ำ การระบายน้ำ และดำเนินการจัดตั้งนิคมสหกรณ์อีสาน หรือสหกรณ์นิยมอีสานนี้จะเป็นโครงการที่โครงการตามพระราชดำริให้ความสำคัญ และมีการดำเนินการ ขยายพื้นที่ของโครงการอย่างกว้างขวาง นับว่าเป็นโครงการตามพระราชดำริที่แสดงให้เห็นถึงแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในจังหวัดศรีสะเกษ โดยการแก้ปัญหากิจกรรมในพื้นที่ คือ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ เนื่องจากปัญหาการเพาะปลูกที่เกิดจากข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์ และการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่ โดยการจัดสรรงบประมาณ ทำการส่งเสริมอาชีพให้โดยตรง การดำเนินการดังกล่าวยังเกิดจากความเชื่อพื้นฐานของโครงการว่าปัญหาความยากจนเหล่านี้ แท้จริงแล้วเกิดขึ้นมาจากการใช้ทรัพยากรทางด้านต่างๆ ที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ในพื้นที่อย่างเต็มที่ และมีสิ่งที่ “ไร้ประโยชน์” มากมายในพื้นที่ โครงการศึกษา ก่อให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจได้ โครงการพัฒนาพื้นที่ปรางค์กู่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงเกิดขึ้นเพื่อตอบโจทย์ดังกล่าว นั้นคือ การเปลี่ยนบางพื้นที่ซึ่งเป็นหนองน้ำไร้ประโยชน์ให้เป็นชุมชนนิคมสหกรณ์อีสาน ซึ่งจะเน้น ทั้งที่ศาสัย และที่ทำกินคงฯ ราชธานี

นอกจากนี้ กระบวนการพัฒนาดักล่าวยังเกิดจากองค์ความรู้ที่ว่า “ปัญหานาแห้งทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างเต็มที่” (บรรยายสรุปจังหวัดศรีสะเกษ 2540: 8) และปัญหา “นาน้ำท่วมในหน้าฝน จึงทำให้ได้ผลผลิตไม่เต็มที่...ถ้าหากจะทำนาครั้งที่ 2 ก็ขาดน้ำ เพราะระบบประทานไม่ดี” (สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ 2540: 63) ของหน่วยงานราชการในท้องที่โดยเฉพาะสำนักงานจังหวัดที่เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจสำคัญที่ส่งผลต่อปัญหาปากท้อง และวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนในจังหวัดศรีสะเกษ ความรับรู้หรือความเข้าใจว่าปัญหาความแห้งแล้ง และน้ำท่วมเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และนำมาซึ่ง “ความยากจน” และปัญหานานัปการ ของผู้คนในพื้นที่นี้นั้น เห็นได้จากการที่สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษได้กล่าวถึงความสำคัญของปัญหาภัยแล้งไว้ว่า “เป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาจังหวัดในการประกอบอาชีพ การสาธารณูปโภค การสาธารณสุข การศึกษา และด้านอื่นๆ ของจังหวัดศรีสะเกษ” (สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ 2545: 20) การขยายตัวอย่างกว้างขวางของโครงการตามพระราชดำริในจังหวัดศรีสะเก่ายอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2541) ที่ผลิตขึ้นในช่วงที่เริ่มมีการพัฒนา คนเป็นเป้าหมายหลัก มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม การปรับปรุงคุณภาพของประชาชน และการจ้างงาน การเพิ่มศักยภาพในการป้องกันภัยคุกคามทางด้านความมั่นคง ตลอดจนการปรับปรุงและบริหารจัดการทรัพยากริมแม่น้ำ นอกจากนี้ ธนาคารโลกยังเสนอให้รัฐบาลไทยพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการขยายตัวของภาคการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ยากจนนี้ (สมชาย ภาคภานิวัฒน์ 2547: 46, 50 – 51) สิ่งดังกล่าว สอดคล้องกับการพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษผ่านโครงการตามพระราชดำริ ทั้งยังสัมพันธ์กับบริบททางการเมืองในเวลานั้นที่นายชวน ห้อกิจกัย และ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีโครงการและนโยบายในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างจริงจัง (สุราษฎร์ อิ่มประเสริฐ 2551: 179) ดังที่ตัวอย่างได้กล่าวไว้ว่า “...เร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ทุกระดับ โดยเน้นการขยายฐานทางเศรษฐกิจ ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตให้ทันสมัย เพื่อให้มีการผลิต การขยายตลาดแรงงาน และเพิ่มรายได้แก่คนห้องถังถี่ให้มากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนโครงการตามพระราชประสงค์ สงเสริมให้มีการสร้างทางหลวงจังหวัด และทางหลวงชนบทที่สามารถติดต่อกันได้ให้มากที่สุด และใช้ได้ทุกฤดูกาล” (ศุนย์อำนวยการบริหารจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศอ. บตวอ.ฉน 2527: 15 – 16)

ลักษณะสำคัญของโครงการตามพระราชดำริด้านการจัดการน้ำและที่ดิน โดยภาพรวมหัวใจในการแก้ปัญหาภัยแล้ง และน้ำท่วมในฤดูฝนผ่านการทำท่างระบายน้ำ รวมถึงการสร้างนิคมสหกรณ์อีสาน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ก่อนหน้าที่ราชภารträได้พยายามช่วยเหลือตนเอง โดยการสร้างทำนบเล็กๆ และใช้ระหัดซักน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูก (ประภาพร แพพเนว 2535: 115 - 116) จากโครงการพระราชดำริดังกล่าวจะช่วยแก้ปัญหาภัยแล้ง รวมทั้งแก้ปัญหารอบพื้นที่อำเภอปรางค์กู่กว่า 60,000 ไร่ (หจช.อบ. ข 1/23 ส.ค. 42 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริและอ่างเก็บน้ำอำเภอปรางค์กู่ น. 3058) ทั้งยังจะเกิดเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นพื้นที่ตั้งของนิคมสหกรณ์อีกกว่า 60,000 ไร่ (หจช.อบ. /1 ก.ย. 42 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับโครงการพัฒนา

ปราบคกุํ น. 3159 – 3160) หรือโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่ออำเภอชุมชน สามารถเทาปัญหาความแห้งแล้งทางตอนใต้ของจังหวัดศรีสะเกษในเนื้อที่ประมาณ 55,000 ไร่ (หจช.อบ. ช 1 /29 ส.ค. 41 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับโครงการพัฒนาแหล่งน้ำชุมชน น. 3132 – 3133)

ใน พ.ศ. 2543 ยังเป็นโครงการตามพระราชดำริในอีกลักษณะหนึ่ง คือ “โครงการพัฒนาพื้นที่อำเภอศิลาลาด อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เพื่อเป็นแหล่งน้ำเพาะพันธุ์ปลา และขยายพันธุ์ปลาให้เป็นแหล่งอาหารโปรดีน เพื่อให้รายภูมิบ้านหนองบัวดง หมู่ 1 หมู่ 6 และบ้านโนนสมบูรณ์หมู่ 2 ตำบลหนองบัวดง อำเภอศิลาลาด มีสัตว์น้ำเพื่อบริโภค เกิดรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพการเพาะปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ และเลี้ยงปลา” (มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ 2560: 122) เป็นโครงการบนที่ดินที่ใช้ประโยชน์ไม่ได้เต็มที่ โดยมีกรรมชลประทาน สำนักเร่งรัดพัฒนาชนบท (руч.) กรมที่ดิน และองค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ ร่วมกันดำเนินการเพื่อสนองพระราชดำริ ซึ่งโครงการนี้จะมีการจัดสรรที่ดินให้กับประชาชนเช่นกัน แต่ขอให้สิทธิในที่ทำการกินแก่ประชาชนที่มีหลักฐานการครอบครองที่ดินในบริเวณดังกล่าวมาก่อนเป็นก่อนแล้ว (หจช.อบ.ช 1 /29 ส.ค. 43 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริเรื่องการพัฒนาท้องถิ่นอีสาน น. 3132 – 3133) โครงการนี้ทำให้เป็นอีกด้านหนึ่งของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนตามแนวพระราชดำริ นอกจากนี้จากการสร้างชุมชนนิคมสหกรณ์อีสาน ซึ่งแตกต่างกันตรงที่โครงการได้ดำเนินการบนพื้นที่ที่มีผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ ในที่ดินบางส่วนอยู่ก่อนแล้ว และมีลักษณะร่วมกัน คือ เป็นการสร้างพื้นที่ชุมชน และเกษตรกรรม แห่งใหม่บนที่ดินที่ทางโครงการเห็นว่าใช้ประโยชน์

ใน พ.ศ. 2546 ได้เกิด “โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยตาจูอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เป็นโครงการที่ได้รับพระราชทานมาจากการขอพระราชทานโครงการพระราชดำริโดยนายไพบูลย์ สมรัตน์ ประธานกรรมการบริหาร และนายวงศ์ทอง นันทะสิงห์ ประธานสภาพองค์การบริหารส่วนตำบลกันทรอม อำเภอชุมน้ำ จังหวัดศรีสะเกษ ขอพระราชทานความช่วยเหลือการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กบริเวณฝ่ายตะปาง (ชาวบ้านเรียกว่าห้วยตะปาง) ตำบลกันทรอม เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ สำนักงานเลขานุการได้นำความกราบบังคมทูลพระราชทานทรงทราบฝ่ายละของธุลีพระบาท และพระองค์ทรงพระราชทานโปรดเกล้าฯ รับโครงการใน พ.ศ. 2546 (มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ 2560: 123) มีการจัดสรรงานเป็นพื้นที่เพาะปลูกและปศุสัตว์ และสามารถเพาะปลูกได้ปีละ 2 ครั้ง (โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2546 2546: 106) ใน พ.ศ. 2547 ได้เกิด “โครงการพัฒนาแหล่งน้ำหนองบัวชุมชนหมู่ที่ 13 ตำบลโนนสังข์ อำเภอ กันทราราม จังหวัดศรีสะเกษ มีหนังสือถึงสำนักงานราชเลขาธิการ เพื่อขอความกราบบังคมทูลพระราชทาน ขอพระราชทานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำบ้านหนองบัวชุมชน ตำบลโนนสังข์ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสาธารณะ มีสภาพตื้นเขิน สำนักงานเลขานุการได้มีหนังสือถึงกรมชลประทานพิจารณาความเหมาะสม เพื่อเสนอและนำความกราบบังคมทูลทรงทราบฝ่ายละของธุลีพระบาท ต่อมาทรงพระราชทานโปรดเกล้าฯ รับโครงการดังกล่าวเป็นโครงการอันเนื่องมาจากการอ่านเนื้อมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2547 ปัจจุบันชาวตำบลโนนสังข์ต่างได้ใช้ประโยชน์ในทุกด้าน (มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ 2560: 123 – 124.) พื้นที่เหล่านี้จึงเป็นพื้นที่ของทางราชการ

ที่ทางราชการสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก โดยการสนับสนุนจากทางราชการ หรือจากทางรัฐ ผ่านโครงการตามพระราชดำริ

การขยายตัวของโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ และระบบชลประทาน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ พื้นที่เพาะปลูกข้าวของจังหวัดศรีสะเกษขยายตัวใน พ.ศ. 2549 – 2550 (รายงานจังหวัดศรีสะเกษ 2550: 11 – 12) เนื่องจากการขยายตัวของระบบชลประทาน และการขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรม ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการตามพระราชดำริ (สุวิทย์ ชีรศาสวัต 2550: 251) นับว่าโครงการตาม พระราชดำริในการบรรเทาภัยแล้ง เป็นหัวใจสำคัญของโครงการตามรอยพระราชดำริในระยะเวลานี้ เห็นได้จากการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และการกินพื้นที่อย่างกว้างขวางของโครงการ และมีการขยาย เส้นทางคมนาคมเข้าไปยังโครงการด้วย (แหล่งเดิม 2550: 411)

โครงการตามรอยพระราชดำริทางด้านการชลประทานในระหว่าง พ.ศ. 2541 – 2554 ซึ่งเป็นโครงการตามพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำและที่ดิน อันเป็นหัวใจสำคัญของโครงการ ตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษในช่วงเวลานี้ เป็นความพยายามแก้ปัญหาความยากจน ของคนในพื้นที่แห่งนี้ที่ลือว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของปัญหาปากท้อง และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยการขยายระบบชลประทาน เพื่อใช้แก้ปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้งในพื้นที่เกษตรกรรม ทำการ ปรับเปลี่ยนพื้นที่ที่ทางโครงการเห็นว่า “ไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่” ให้เกิดประโยชน์ในเชิงของการ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม และที่อยู่อาศัยในรูปนิคมสหกรณ์อีสานเป็นบางส่วน กระบวนการนี้ก่อให้เกิด การลดลงอย่างกว้างขวางและรวดเร็วของพื้นที่ที่ถูกทิ้งร้าง และแห้งแล้ง ตลอดจนเกิดการขยายตัว ของพื้นที่เกษตรกรรม และชุมชนตามพระราชดำริในรูปนิคมสหกรณ์อีสาน

ถนนกับอาชีพ : การดำเนินการก่อสร้างเส้นทางคมนาคม และการปรับเปลี่ยนรูป แบบการผลิตตามหลักวิชา

โครงการตามพระราชดำริทางด้านการคมนาคม นับเป็นอีกหนึ่งในการดำเนินการพัฒนาของ โครงการตามพระราชดำริที่เกิดขึ้น ควบคู่กับโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำและที่ดินในช่วง พ.ศ. 2541 – 2554 เนื่องจากการดำเนินการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมในบางพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษ โดยโครงการเหล่านี้ทำหน้าที่ลำเลียงทรัพยากรจากรัฐเข้าไปสู่ชุมชนตามพระราชดำริที่ได้รับการ จัดตั้งขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน เป็นเป้าหมายเบื้องต้นของโครงการก่อสร้างถนน หรือเส้นทางคมนาคม ตามพระราชดำริ

ใน พ.ศ. 2553 มีการเกิดขึ้นของ “โครงการจัดทำน้ำและไฟฟ้า เพื่อการเกษตรอันเนื่อง มาจากพระราชดำริ ตำบลเขิน อำเภอเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ” เพื่อจัดทำแหล่งน้ำ และไฟฟ้า ไว้ใช้เพื่อการเกษตร เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ยากจน ให้บริการและสนับสนุนราษฎรที่เข้าร่วมโครงการทั้ง ในด้านความรู้ และปัจจัยการผลิตเพื่อการเกษตรกรรม การดำเนินโครงการทำให้ราษฎรได้รับประโยชน์ โดยตรงจำนวน 3 หมู่บ้าน 32 ครัวเรือน 122 คน ในตำบลเขิน อำเภอเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ (มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ 2560: 122) และได้มีโครงการเพิ่มเติมไปยังพื้นที่แถบนี้ คือโครงการสร้างถนนลูกรัง และถนนลาดยาง (คือ ถนนสาย 2125 บ้านไอ – กันธรรมย์) (กรادر ศรปัญญา และคณะ 2558x: 45) ได้เชื่อมโยงไปยังเส้นทางคมนาคมในบริเวณใกล้เคียง

เพื่อเชื่อมกับโครงการตามพระราชดำริด้วย โดยร่วมกับแขวงการทางศรีสะเกษ สภาตำบล สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) จังหวัดศรีสะเกษ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กระทรวงมหาดไทย เป็นผู้ดำเนินการ โดยมีบางโครงการที่ทางโครงการตามพระราชดำริได้เข้ามาดำเนินการเอง (โครงการพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ 2553: 37 – 46) วัตถุประสงค์ของการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเหล่านี้ นอกจากเป็นไปเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในพื้นที่ที่ถนนตัดผ่าน โดยใช้เส้นทางคมนาคมดังกล่าว ลำเลียงผลผลิตไปสู่ตลาดในตัวเมือง และเป็นการสนับสนุนการจัดตั้งนิคมสหกรณ์อีสานของโครงการตามพระราชดำริแล้ว (แหล่งเดิม 2553: 46) ยังเป็นไปเพื่อ “....พื้นฟูจิตใจของราษฎรในท้องที่ ... ช่วยให้เจ้าน้ำที่ของทางราชการได้ใช้เส้นทางส่วนนี้ปฏิบัติหน้าที่ได้และสะดวกแก่เจ้าน้ำที่ในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาชายแดนไทย – กัมพูชา บริเวณอำเภอกรุงศรีภูมิที่อาจยังคงสืบเนื่องมา...” (โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2551 2551: 43; และ ฉบับ. ช.1/20กย. 53 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริเรื่องโครงการตามพระราชดำริที่อำเภอโนนเกลียง ศรีสะเกษ หน้า 5520 – 5521)

นอกจากนี้ใน พ.ศ. 2554 ได้เกิดโครงการ “แก้มลิงกุดเตอะ กุดหวาย” โดยใน พ.ศ. 2554 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังทรงห่วงใยพสกนิกรชาวศรีสะเกษในเรื่องของการจัดการระบบประทาน ดังที่นายบุญมี ศรีภิรมย์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคุชอด อําเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ขอพระราชทานโครงการ “แก้มลิงกุดเตอะ กุดหวาย” บริเวณทุ่งกุดเตอะ ตำบลคุชอด เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ประสบภัยแล้ง ขาดแคลนน้ำทำการเกษตรในหน้าแล้ง และประสบปัญหาอุทกภัยในฤดูฝน และเมื่อพระองค์ทรงทราบก้มรอบหมายให้สำนักงานราชเลขานธิการพระราชวังติดตามผลการดำเนินงาน และรายงานผลรับโครงการ “แก้มลิงกุดเตอะ กุดหวาย” ไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และสำนักราชเลขานธิการพระราชวังได้มีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 แจ้งให้จังหวัดทราบว่าพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับโครงการแก้มลิงกุดเตอะ กุดหวาย ไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังความปิติยินดีแก่ราษฎรกว่า 5,000 คน ใน 10 หมู่บ้าน ในตำบลคุชอด ที่ได้มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เพื่อการสาธารณูปโภค เกิดการสร้างผลผลิตสร้างงาน สร้างรายได้แก่ครอบครัว และชุมชน (มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ 2560: 124) โครงการนี้ได้มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม คือ ถนนหมายเลข 2373 บ้านโนนสำนัก บ้านแก้ง และบ้านดอนไม้งาม เพื่อเชื่อมโยงที่ตั้งของโครงการตามพระราชดำริกับชุมชนภายนอกด้วย (กราด ศรีบัญญา และคณะ 2558: 19)

การขยายตัวของโครงการตามพระราชดำริทางด้านการคมนาคม ก่อให้เกิดการเชื่อมพื้นที่ชุมชนกับชุมชน และอำเภอ กับอำเภอในเขตจังหวัดศรีสะเกษเข้าด้วยกัน และเริ่มเห็นถึงลักษณะของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการคมนาคมในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ สิ่งเหล่านี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่าการขยายเส้นทางคมนาคมไปยังพื้นที่ชนบทที่ห่างไกลในจังหวัดศรีสะเกษ เริ่มเกิดขึ้นอย่างจริงจัง และกว้างขวางในระยะนี้ และอาจทำให้ “ประชาชนมีโอกาสได้สัญจรไปมาเพิ่มขึ้น....วัฒนธรรม

ตลอดจนความเจริญulatoryด้านได้กระจายไปยังบริเวณนี้ได้มากขึ้นทำให้วัฒนธรรมหลังไฟล์ไปมา และมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ผสมผสานมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถช่วยให้ประชาชนพูดภาษาไทยได้มากกว่าเดิม เพราะมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากกว่าเดิม..." (วินัย ครุวรรณพัฒน์ 2553: 258 – 289)"

และใน พ.ศ.2554 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับโครงการบุคลากรพื้นที่แก้มลิงทุ่งหนองบัว - หนองเสนง – สีคิล พร้อมอาคารประกอบ ไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีพื้นที่ 3,152 ไร่ ที่มีนายภูวนิทย์ ชิโนวงศ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลลิน้ำฟ้า อำเภออย่างซุ่มน้อย และประชาชนในพื้นที่ได้พยายามพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวติดต่อกันมานานับสิบปี มีภูมิประเทศเป็นแหล่งน้ำในป่าบุ่งป่าทามริมฝั่งแม่น้ำมูล ตามที่องค์การบริหารส่วนตำบลลิน้ำฟ้า อำเภออย่างซุ่มน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ได้มีหนังสือขอให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาฯ ขอพระราชทานโครงการบุคลากรแก้มลิงทุ่งหนองบัว - หนองเสนง – สีคิล บริเวณตำบลลิน้ำฟ้า จากหนังสือสำนักราชเลขาธิการ ที่ รล.0008.3/12836 ลงวันที่ 22 สิงหาคม 2554 ลงนามโดยนายจรัส ราดากรรณสูตร ที่ปรึกษาสำนักราชเลขาธิการ ปฏิบัติราชการแทนราชเลขาธิการ และต่อมาภายในห้อง กرمชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการบุคลากรพื้นที่ทุ่งหนองบัว – หนองเสนง – สีคิล ให้เป็นพื้นที่แก้มลิงขนาดใหญ่ เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง อุทกภัยในหน้าฝน และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีพื้นที่ผืนน้ำเชื่อมต่อกันประมาณ 60 ไร่ โดยบุคลากรจากการดับท้องน้ำเดิมลึก 3 เมตร ปริมาณดินชุด 603, 584 ลูกบาศก์เมตร ก่อสร้างอาคารบังคับน้ำปากคลองและอาคารระบายน้ำขนาด 2.0×2.0 เมตร จำนวน 2 แห่ง เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จ จะมีความจุที่ระดับกักเก็บน้ำเพิ่มขึ้นเป็น 3500,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งจะสามารถช่วยเหลือราษฎร ตำบลลิน้ำฟ้า อำเภออย่างซุ่มน้อย จังหวัดศรีสะเกษ 1,000 ครัวเรือน รวมทั้งราษฎรบริเวณใกล้เคียง ให้มีน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภค และพื้นที่เกษตรกรรมที่ได้รับประโยชน์จำนวน 3,000 ไร่ได้อย่างเพียงพอ ทั้งนี้โดยมีผลการพัฒนาระดับดีเยี่ยม นัยที่หานองน้ำ อดีตปลัดบัญชีทหาร ที่ลือกันเดิมที่บ้านผักչะ ขอให้การสนับสนุนในการดำเนินการนี้ด้วย (โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ 2554: 39.; หจช.อบ.ช/22 สิงหาคม 2554 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริเรื่องโครงการบุคลากรพื้นที่แก้มลิงทุ่งหนองบัว – หนองเสนง – สีคิล อำเภออย่างซุ่มน้อย จังหวัดศรีสะเกษ หน้า 4321 – 4322; และ ประดิษฐ์ ศิลาบุตร 2550: 54) และยังได้มีการสำรวจเพื่อสร้างทางพัฒนาจากถนนเส้นหลักคือ ทางหลวงหมายเลข 2382 เส้นทางสายยางซุ่มน้อย – อำเภอเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงใหม่ ถึงโครงการประมาณ 6 กิโลเมตร โดยใช้อุบัติส่วนข้ามแม่น้ำมูล ระหว่างรอยต่ออำเภออย่างซุ่มน้อย จังหวัดศรีสะเกษ และอำเภอเชียงใหม่ใน จังหวัดอุบลราชธานี (กราดศรีปุญญา และคณะ 2558: 33) แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของโครงการตามพระราชดำริทางด้านการคุณภาพในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ว่าเริ่มต้นจากการขยายเส้นทางคุณภาพไปยังพื้นที่ของโครงการตามพระราชดำริ โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อแก้ปัญหาปากท้องและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ทำให้เห็นว่าโครงการตามพระราชดำริทางด้านการคุณภาพนั้น เกิดขึ้นควบคู่ไปกับโครงการตามพระราชดำริทางด้านอื่นๆ เพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงพื้นที่นั้นๆ

ซึ่งในช่วงเวลานี้หน่วยงานท้องถิ่น มีบทบาทเด่นในการดำเนินการพัฒนาสេ้นทางคุณภาพอย่างไรก็ตามสิ่งดังกล่าวเกิดจากข้อจำกัดในเรื่องหลักฐานที่ทำให้สามารถเข้าถึงได้เฉพาะโครงการพัฒนาสេ้นทางคุณภาพของรัฐที่จำกัดเฉพาะโครงการที่หน่วยงานดังกล่าวมีบทบาทนำ

นอกจากโครงการตามพระราชดำริด้านคุณภาพแล้ว ยังมีการดำเนินโครงการตามพระราชดำริในลักษณะของการสร้างอาชีพเสริมให้กับประชาชนในรูปแบบของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้า การจักสาน และโครงการศิลปาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าจากวัสดุในท้องถิ่นอีก ๑ และโครงการที่ส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์ การประมง ตลอดจนการส่งเสริมการเพาะปลูกพืชในรูปแบบต่างๆ โดยจะมีทั้งโครงการของรัฐบาลที่ ๙ เอง และโครงการของพระบรมวงศานุวงศ์ที่سانต่อแนวพระราชดำริของรัฐบาลที่ ๙ (มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ ๒๕๔๔: ๖๐) เป็นการพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของประชาชนในจังหวัดศรีสะเกษให้เป็นไปตาม “หลักวิชาการสมัยใหม่” โครงการเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่ทางโครงการตามพระราชดำริ เชื่อว่า namazeng การยกกระดับคุณภาพชีวิตของคนในนิคมสหกรณ์นิคมสร้างตนเองพัฒนาท้องถิ่น และชุมชนตามพระราชดำริในลักษณะอื่นรวมถึงประชาชนในพื้นที่ชนบทของจังหวัดศรีสะเกษ (มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ ๒๕๔๔: ๖๙)

โครงการทางด้านการสร้างอาชีพเสริม มีเนื้อหาสาระเช่นเดียวกับโครงการตามพระราชดำริทางด้านการจัดการน้ำและที่ดิน กล่าวคือ เป็นการดำเนินการแปรเปลี่ยนสิ่งที่ “ไร่ประโยชน์” ในท้องถิ่นในที่นี่ คือ ไฝ เคลวัลย์ ให้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ เช่น การดำเนินโครงการทางด้านการจักสาน ซึ่งจะทำให้คนในท้องถิ่นสามารถใช้ทรัพยากริมแม่น้ำได้อย่างคุ้มค่า นอกจากโครงการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการทอผ้า และโครงการส่งเสริมการจักสานผลิตภัณฑ์จากวัสดุท้องถิ่นและโครงการตามพระราชดำริในระยะเวลาอันยังครอบคลุมโครงการศิลปาชีพพิเศษ ที่มีการส่งเสริมการจักสานไม่ได้ การจักสาน hairy การจัดทำเก้าอี้ และการตีเหล็กอีกด้วย (มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ๒๕๓๖: ๑๓๐) และแม่โครงการในการจักสานจะกระจายอยู่ในหลายอำเภอของจังหวัดศรีสะเกษ แต่ในโครงการด้านนี้มักประสบปัญหาด้านประชาชัąนในท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งของโครงการไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร และมักมีสมาชิกของโครงการใช้เวลาที่จะต้องเข้าร่วมโครงการไปกับการทำงานในอาชีพอื่นที่สามารถสร้างรายได้ให้ตนได้ดีกว่าการร่วมโครงการอยู่เสมอ (โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. ๒๕๕๔: ๔๑)

ในส่วนของโครงการต่างๆ ด้านการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสร้างให้เป็นไปตามหลักวิชาการสมัยใหม่ นับเป็นข่ายงานของโครงการตามพระราชดำริที่กว้างขวางที่สุดในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ กล่าวคือ เป็นโครงการที่ครอบคลุมตั้งแต่เรื่องปศุสัตว์ การเกษตรกรรม ไปจนถึงเรื่องอาหารสัตว์ และการปรับคุณภาพดิน เพื่อให้สามารถเพาะปลูกพันธุ์พืชต่างๆ ตามพระราชดำริ นั่นทำให้เห็นลักษณะของโครงการตามพระราชดำริทางด้านนี้ที่ครอบคลุมตั้งแต่ในระดับล่างสุด คือ เรื่องคุณภาพดิน ปุ๋ยอาหารสัตว์ หรือแม้แต่หลักการเลี้ยงสัตว์ไปจนถึงระดับสูงสุด คือ เรื่องของการแปรรูป และส่งขาย หรือเป็นการดำเนินการที่ครอบคลุมทุกองค์ประกอบของการปศุสัตว์ และการเกษตรรวมในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป้าหมายหลักของโครงการทางด้านนี้คือ การพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรกรรมแบบ “พื้นเมือง” หรือแบบดั้งเดิมของคนในชุมชนท้องถิ่นให้กลายเป็นแบบใหม่แทนทั้งหมด

ดังนั้นพืชและสัตว์เศรษฐกิจในจังหวัดศรีสะเกษ ไม่ว่าจะเป็นข้าว ยางพารา ปลา หมู ไก่ ต่างถูกโครงการตามพระราชดำริส่งเสริมให้มีการจัดวางระบบการผลิตใหม่ให้เป็นไปตามหลักวิชาทั้งสิ้น (โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2553 2553: 48; และโครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2554 2554: น. บหนำ)

โครงการเหล่านี้ล้วนมีเป้าหมายในการเพิ่มจำนวน และคุณภาพผลผลิตทางด้านการเกษตรของประชาชนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ และช่องทางการหารายได้ให้กับประชาชน ซึ่งเป็นการพยายามยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนในพื้นที่แห่งนี้ สิ่งนี้เป็นแก่นสำคัญของทุกโครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดศรีสะเก็รรวมถึงจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนล่างอีกด้วย ในห่วงเวลาเดียวกัน การขยายตัวของโครงการตามพระราชดำริทางด้านการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตได้ทำให้พื้นที่โครงการกลายศูนย์กลางทางด้านการเกษตร และการประมง โดยทำหน้าที่เป็นแหล่งสร้างรายได้ ให้ความรู้ และแลกเปลี่ยนพืชและสัตว์ “พันธุ์ดี” ไปสู่ประชาชนในพื้นที่ โครงการจำนวนมากได้มุ่งไปยังพื้นที่หมู่บ้านตามพระราชดำริ นิคมสหกรณ์อีสาน และนิคมสร้างตนเองพัฒนาท้องถิ่น เนื่องจากโครงการเหล่านี้ทำหน้าที่ในการให้ความรู้ และวัตถุดิบทางการเพาะปลูกให้แก่ประชาชนในชุมชนตามพระราชดำริเหล่านี้ และยังเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอาชีพให้กับเหล่าผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกนิคมสหกรณ์ที่ทางโครงการตามพระราชดำริจัดตั้งขึ้นในด้านนี้ โครงการเหล่านี้จึงเป็นผลพวงและสิ่งที่จำต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างชุมชนตามพระราชดำริ เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อคนในชุมชนเหล่านั้น ทั้งนี้ ทุกโครงการตั้งกล่าวไว้เมื่อการดำเนินการในการพัฒนาโครงการ และบางส่วนสามารถขยายผลไปยังพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ นอกจากนี้ ประชาชนชาวศรีสะเก่ายังได้ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อน้อมรำลึกสำนึกรักในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตลอดไป

การแก้ปัญหาความยากจนโดยเป็นเป้าหมายสูงสุดของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการพัฒนาทุกประเภทของรัฐ เนื่องจากการดำเนินการพัฒนาทั้งหมดล้วนเป็นการพยายามแก้ตัวของความยากจนตามความคิด ความเชื่อ และความรับรู้ของรัฐในเวลานั้น แต่อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่นำเสนอในที่นี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของการเป็นข้อมูลของโครงการอันเนื่องมาจากการดำเนินการพัฒนาพื้นที่จังหวัดศรีสะเก็รของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในมิติที่กว้างขึ้น

สรุป

โครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษในระหว่าง พ.ศ. 2541 – 2554 โดยโครงการเกือบทั้งหมดจะมีพื้นที่ทางทิศตะวันออก และทิศใต้ของจังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญของโครงการ เหล่านี้เกิดขึ้นในบริบทที่รัฐบาลได้ใช้การ “พัฒนา” มาเป็นวิธีการสำคัญในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และแก้ปัญหาความมั่นคงของประเทศไทย การดำเนินการพัฒนาจังหวัดศรีสะเกษผ่านโครงการตามพระราชดำริ จึงมีจุดมุ่งหวังในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ปากท้อง วิถีชีวิต และปัญหาความมั่นคงในพื้นที่โดยการใช้โครงการพัฒนาต่างๆ ในการดึงศักยภาพทางการผลิต ทางการเกษตร และการใช้ทรัพยากรในแต่ละด้าน โดยเฉพาะที่ดิน น้ำ และสิ่งที่เคย “ไร้ประโยชน์” ให้กลับมาเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ว่าสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ สิ่งเหล่านี้เป็นวัตถุที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการแก้ปัญหาความยากจน ซึ่งทางโครงการตามพระราชดำริเชื่อว่าเป็นที่มาของปัญหาเศรษฐกิจที่รุนแรงในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้โครงการตามพระราชดำริอยู่มากที่สุดโครงการหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างโดยตรง

นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนตามพระราชดำริ พื้นที่เกษตรกรรม พร้อมกับการลดลงอย่างมากของพื้นที่แล้งน้ำ แต่ในขณะเดียวกันโครงการตามพระราชดำริได้ทำให้จังหวัดศรีสะเกษเกิดการขยายตัวของเส้นทางการคมนาคมที่เชื่อมพื้นที่ภายนอกในตัวจังหวัดเข้าด้วยกัน พร้อมกับการเพิ่มพูนความพยายามในการสร้างอาชีพเสริม และปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิม มาสู่รูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่เชื่อว่าจะนำมามีรายได้ และคุณภาพของประชาชนในที่ที่ดีกว่า และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในจังหวัดศรีสะเก世界的ศีบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

ด้วยข้อจำกัดหลายประการ บทความนี้เป็นเพียงการทดลองศึกษาบทบาทของ “โครงการพระราชดำริ” ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ผู้เขียนเห็นว่ายังคงมีรายละเอียดอีกจำนวนไม่น้อย ที่ควรต้องมีการศึกษา และอธิบายต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการขยายความต่อหรือการถกเถียงโดยผู้อ่าน ที่มีความสนใจ ซึ่งหวังว่าการย้อนหันตามทางของผู้เขียนจะเปิดช่องให้มีการศึกษา และอธิบายเกี่ยวกับผลกระทบจากโครงการพระราชดำริที่มีต่อท้องถิ่นศรีสะเกและพื้นที่อื่นๆ ในมิติเชิงประวัติศาสตร์ ที่ลุ่มลึกยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป เพื่อช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์สังคมในท้องถิ่นให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณสำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ และหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่อนุเคราะห์ข้อมูล ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่จากหอดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ อุบลราชธานี ที่เอื้อเฟื้อข้อมูล ขอขอบคุณ พศ.ดร.ประดิษฐ์ ศิลาบุตร ที่ช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในเบื้องต้นและมอบเอกสารเพิ่มเติมบางส่วนให้ ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ช่วยประเมินและวิพากษ์บทความนี้ และขอขอบคุณ ลูกศิษย์บัณฑิต ไยแสง ที่ช่วยออกแบบแผนที่ และขอบคุณลูกศิษย์ศรัชัย กันทอง จิตติพงษ์ ชินศรี อดิศักดิ์ องอาจ ศิวกร อรุณเรือง อรุณชัย พันทา และธนภัทร วงศ์สุวรรณ ที่ช่วยสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม

บรรณานุกรม

เอกสารหอดหมายเหตุแห่งชาติ

หอดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ อุบลราชธานี. ก/1/2540/113. ปัญหาภาคอีสาน (2 มกราคม 2540 – 29 ธันวาคม 2540) ปีที่ 6 ในจำนวน (2 ปีก, หน้า 317) (เอกสารไม่โกรฟิล์ม).

หอดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ อุบลราชธานี. ก/1/2540/113. ปัญหาภาคอีสาน (2 มกราคม 2540 – 29 ธันวาคม 2540) ปีที่ 9 ในจำนวน (2 ปีก, หน้า 515) (เอกสารไม่โกรฟิล์ม).

หอดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ อุบลราชธานี. อบ. ข1/29 ส.ค. 41. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเมืองชุมชน น. 3132 – 3133 (เอกสารไม่โกรฟิล์ม).

หอดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ อุบลราชธานี. ห1/23 ส.ค. 42. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริและอ่างเก็บน้ำอำเภอปรางค์กู่. น. 3085 (เอกสารไม่โกรฟิล์ม).

หอดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ อุบลราชธานี. /1 ก.ย. 42. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับโครงการพัฒนาปรางค์กู่ น. 3159 – 3160 (เอกสารไม่โกรฟิล์ม).

หอดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ อุบลราชธานี. ข1/29 ส.ค. 43. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริกับการพัฒนาท้องถิ่นอีสาน น. 3132 – 3133 (เอกสารไม่โกรฟิล์ม).

หอดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ อุบลราชธานี. ข1/20 ก.ย. 53. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแนวพระราชดำริเรื่องโครงการตามกระทรวงธรรมด้า อำเภอโน้นเกลี้ยง ศรีสะเกษ. หน้า 5520 - 5521 (เอกสารไม่โกรฟิล์ม).

หอดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ อุบลราชธานี. ข1/22 สิงหาคม 2554 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแนวพระราชดำริเรื่องโครงการชุดลอกพื้นที่แก้มลิงทุ่งหนองบัว - หนองเสงง – สีโคคล อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ หน้า 4321 – 4322 (เอกสารไม่โกรฟิล์ม).

เอกสารภาษาไทยประเภทอื่นๆ

กองบัญชีประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545.

ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด ฉบับปี 2540 กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.

จิเรจน์ ใจติพันธุ์, 2539. การอภิปรายภาคเข้า วันที่ 28 พฤษภาคม 2539. เอเชียบริทัศน์ 2(1): 54.
ชนิดา ชิตบัณฑิตย์, 2551. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : การสถาปนาพระราชนิเวศน์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.

ตารางต้น เมตตาภิกรานนท์, 2548. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. ขอนแก่น : โครงการจัดพิมพ์ตำราสาขาวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ธเนศวร เจริญเมือง, 2540. 100 ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ. 2440 – 2540. กรุงเทพฯ: คปไฟ.
ประดิษฐ์ ศิลาบุตร. 2550ก. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ : การขยายผลโครงการพระราชดำริในจังหวัดศรีสะเกษ. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

ประดิษฐ์ ศิลาบุตร. 2550ข. บทความสืบเนื่องจากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ : การขยายผลโครงการ พระราชดำริในจังหวัดศรีสะเกษ. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

ประภาพร แพงพะเนワ, 2535. การพัฒนาแหล่งน้ำในภาคอีสานระหว่างปี พ.ศ. 2452 – 2506. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์. มหาสารคาม, มหาสารคาม.

ปราการ กลินฟุ้ง, 2551. การเสถียรภาพทางการเมืองท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2493 – 2530. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ปิยนาถ บุนนาค และคณะ, 2554. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช: พระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.

ปิยนาถ บุนนาค และคณะ, 2556. 9 แผ่นดินของการปฏิรูประบบราชการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พลาดิศัย สิทธิรัตนกิจ, 2549. ในหลวงฯ กษัตริย์นักพัฒนาผู้ยิ่งใหญ่. กรุงเทพฯ: บุ๊คสไมล์.

พีรภัทร หัวเห่ำ, 2561. นโยบายการพัฒนาภาคอีสานของรัฐบาลสยามตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2453 – 2477. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร์ มหาบัณฑิต หลักสูตรประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.

กราดร ศรีปัญญา และคณะ, 2558ก. ศรีสะเกษจังหวัดของเรา : ประวัติศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม อุบลราชธานี. ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

กราดร ศรีปัญญา และคณะ, 2558ข. ศรีสะเกษจังหวัดของเรา 2 : ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ การคมนาคม. และสิ่งแวดล้อม. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

มนศักดิ์ มหิงษ์. (2560, กฤกฏาคม – ธันวาคม). ชุมชนบ้านภักดีแห่งนั้น : การเข้าร่วมพระองค์มิวนิสต์และพัฒนาชุมชนตามโครงการพระราชดำริ ช่วง 2507 – 2530.
สารสารโพธิวิจัย. (1): 16 – 32.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, 2544. ประทีปแห่งแห่นนั้น. กรุงเทพฯ: ราอักษร.

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2540. พระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีต่อพสกนิกรชาวจังหวัดศรีสะเกษ. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์ อินเตอร์กรุ๊ป.

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2560. ตามรอยพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลเดช บรมนาถบพิตร. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2561. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง “ตามรอยพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลเดช บรมนาถบพิตร ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ”. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยฯ.

วินัย ครุวรรณพัฒน์, 2553. ทัศนะของคนศรีสะเกษต่อนโยบายของรัฐบาล. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วุฒิชัย müsticilp, 2535. การศึกษาในอีสาน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร. ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศอ.บตอ.ฉน.), 2527. บรรยายสรุปเสนอต่อกองนักศึกษา วปอ. รุ่นที่ 26. กรุงเทพฯ: ศูนย์ฯ.

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540. เอเชียรายปี 2540 กรุงเทพฯ: สถาบันฯ.

สมคิด พรมจุย และคณะ, 2546. เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคอีสานใต้ : ความอยู่รอดของชุมชน ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง.

กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

สมชาย ภาควาสันวิวัฒน์, 2547. การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมัย สุทธิธรรม, 2550. เข้าพระวิหาร กรุงเทพฯ: โวเดียนสโตร์.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), 2544. ไตร่மพระบารมี 20 ปี กปร. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2540. บรรยายสรุปจังหวัดศรีสะเกษ (พ.ศ. 22540), ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2540. เอกสารประกอบการบรรยายสรุปจังหวัดศรีสะเกษ. ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2545. ศรีสะเกษ 2545. ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2546. โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2546. ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2550. รายงานจังหวัดศรีสะเกษ, ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2551. โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2551,
ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2552. โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2552,
ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2553. โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2553,
ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ.

สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ, 2554. โครงการตามพระราชดำริในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2554,
ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2542. **สมุดสถิติแห่งประเทศไทย เล่ม 49.** กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สุธาราชัย อิมประเสริฐ, 2551. **สายราชประวัติศาสตร์ประชาธิรัฐ**. กรุงเทพฯ: พี.เพรส.

สุรชาติ พุทธิมา, บรรณาธิการ, 2559. **พระภัทรมหาราชรำลึก : ประมวลสารสนเทศเกี่ยวกับ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ.** เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

สุวิทย์ ชีรศาสวัต, 2550. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488 – 2544.** กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.).

อภิสกัดดี โสมอินทร์, 2529. **ภูมิศาสตร์อีสาน.** มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม.

อุทัยทิศ บุญชู, 2536. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในอีสานจากนโยบายของรัฐบาลระหว่างปี
พ.ศ. 2434 – 2475.** วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.